

V for Vergeltungswaffe

Hitlers gengældelsesvåben i Vestjylland

Af Minna Kanzler Hemmet

I silende septemberregn blev en stor rusten kugle gravet fri fra klitterne ved Skodbjerge. Det var trykbeholderen til en tysk V-1, det førerløse fly, der med kurs mod London skulle hævne de allieredes bombardementer af tyske byer under Anden Verdenskrig. Trykbeholderen var den seneste, men ikke den eneste vestjyske forbindelse til Hitlers hævn.

Denne artikel binder trådene fra nedstyrtede førerløse fly, allierede bombardementer og britiske eksperimenter sammen og tager den store historie om gengældelse med

til Vestjylland. Tidligere artikler i *opdatering* og udstillingen *Flyvere i natten* på Ringkøbing Museum beskriver den allierede trafik via Vestjylland ned til Tyskland. Dette er historien om det, tyskerne som reaktion sendte den anden vej.¹

Med ét oplystes himmelen og omgivelserne i skoven af et blændende lys, og et objekt flænsede med et brøl himmelen som en meteor. En V-1 forlod affyringsrampen i Frankrig på vej mod Storbritannien.² Det førerløse fly fløj lavt, for lavt til radar og for lavt og for hurtigt til at

Trykbeholderen bjærges. Området måles op og undersøges med metaldetektor for andre mulige rester af V-1'eren. Dog uden succes.

*Efter at en lille propel i spidsen har drejet rundt et forudbestemt antal gange, slukker motoren, og V-1'eren styrtdykker. Det var dette øjeblik, hvor lyden af den pulserende motor stoppede, som englænderne frygtede.
Foto: Associated Press.³*

de britiske fly i første omgang kunne stoppe det. Med en ubrudt kurs fløj det ind over det britiske landskab. Briterne lærte hurtigt at genkende lyden. En pulserende jetmotor, der kunne høres i mange kilometers omkreds.⁴ De vidste, at når motoren stoppede og stilheden indfandt sig, ville V-1'eren og dens næsten ét ton tunge sprængladning nå sit mål inden for 5 til 15 sekunder.⁵

Nazisternes hemmelige våben

Historien om gengældelsesvåbnene, V-1 og V-2, kan siges at begynde med de britiske bombardementer af Hamburg fra den 24. juli til den 3. august 1943. Udviklingen af våbnene havde længe været i gang, men med Hamburgs ødelæggelse fik de en ny karakter: gengældelse, og FZG 76/Fi 103 og Aggregat 4 blev til Vergeltungswaffe 1 og 2.

Siden Første Verdenskrig havde tyskerne været i gang med at udvikle nye hemmelige våben, men krigslykke ved invasionen af Polen og Frankrig gjorde, at nye våbenprojekter blev nedprioriteret. Blandt dem var forløberen for

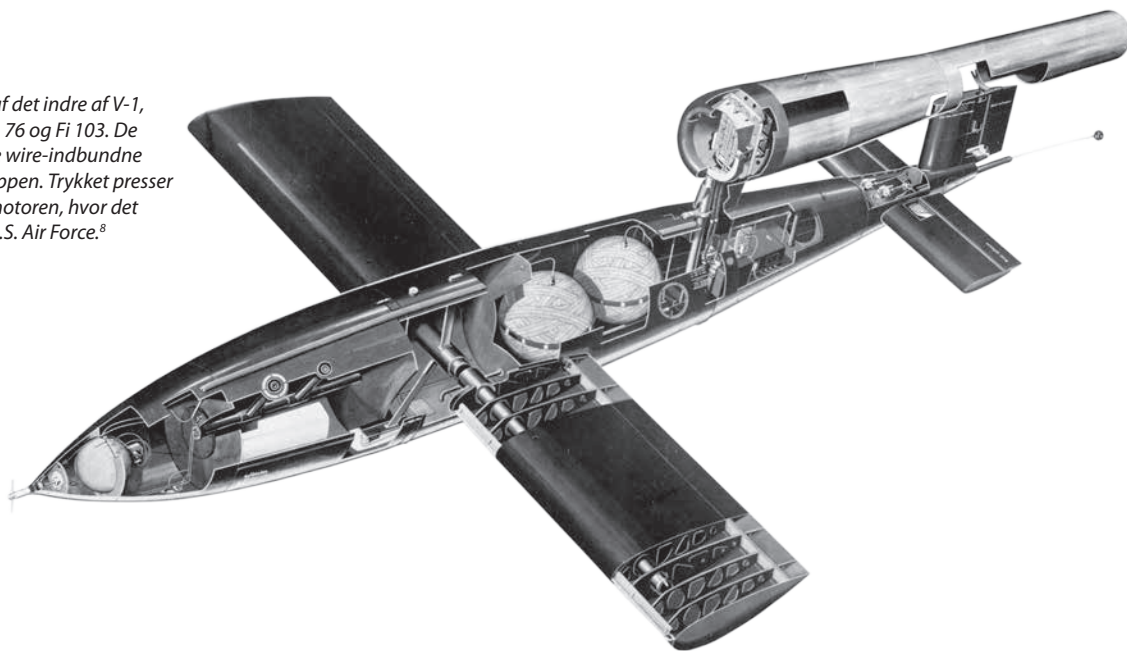
det moderne krydsermissil, V-1, og det, der senere skulle lægge grunden til rumfarten, V-2. Men efter 40.000 døde civile i Hamburg og efter at have fået demonstreret en V-2-raket på forsøgsstationen Peenemünde gav Hitler en blankocheck til masseproduktion af V-2 – han ville have hævn over Storbritannien.⁶ Denne hævn håbede han at kunne opnå med de to våben: V-1, det førerløse fly eller den flyvende bombe, og V-2, verdens første ballistiske missil. De kunne nemlig begge nå London fra den tysk besatte kyst i Nordfrankrig uden at sætte tyske liv på spil. Men der var også en vigtig propagandabesked i de nye våben: trods modgang på slagmarken var Tyskland stadig i stand til at producere revolutionerende nye våben.

Den psykologiske krigsførelse var vigtig for tyskerne. Gennem krigen havde de udviklet våben, der udmærkede sig ved monstrøs størrelse frem for effektivitet såsom

*Hamburgs ruiner efter de allieredes Operation Gomorrah 27.-28. juli 1943. De kraftige bombardementer udviklede ildstorme, der sammen med bomberne dræbte over 40.000 og sårede næsten lige så mange.
Foto: Royal Air Force/J. Dowd.⁷*

Amerikansk tegning af det indre af V-1, også kendt som F.Z.G. 76 og Fi 103. De to trykbeholdere er de wire-indbundne kugler i midten af kroppen. Trykket presser brændstoffet op i jetmotoren, hvor det antændes. Tegning: U.S. Air Force.⁸

kæmpetanks og kæmpekanoner.⁹ Men satsningen på at udvikle våben, der kunne skræmme fjenden, var ikke for-gæves. De nye V-våben kunne affyres både dag og nat, og uden ophør beskyde Storbritannien i ugevis. V-1 fløj med en ikke-menneskelige beslutsomhed mod sit mål. Men værst var lyden af jet-puls-motoren og den efterfølgende stilhed, når den i frit fald nærmede sig målet. Helt modsat var V-2 – den kunne hverken høres eller ses, og kunne ikke standses. Den slog ned uden varsel.

“En Armada af ubemandede ‘Robot-Maskiner’ over England”¹⁰

Propagandaen nåede også til Vestjylland. Ringkøbing Amts Dagblad bragte få dage efter, at bombardementet af London begyndte den 13. juni 1944, en stor artikel om Tysklands nye hemmelige våben. I en blanding af tyske og britiske meldinger fortalte de om “Robot-Maskiner”, der ifølge de tyske efterretninger havde sat næsten hele

den sydlige del af Storbritannien i brand. Tyskerne ho-verede over det hævn tog, de nu havde iværksat mod Storbritannien: “Bombekrigen er afskyelig, Gengældelsen er naturlig. Verden vil nu begribe, at vi af Ansvarsfølelse og ikke af Svaghed har ført klage mod Storbritannien. Gid

En bygning i London-bydelen Battersea blev d. 17. juni 1944 ramt af en V-1. Angrebet kostede 24 mennesker livet. Det var før, der var blevet opbygget et effektivt varslingsystem for V-1-angreb.¹¹

Britterne nu ogsaa maa erfare, hvilke Smerter vi stadig har maatte udholde. Gid de maa begribe, at Snigmordets Metoder hverken har bragt dem Fordel eller Velsignelse.”¹²

Imens forsøgte briterne at lade så få oplysninger som muligt slippe ud om omfanget og området for ødelæggelserne, så de tyske ingeniører ikke skulle kunne bruge oplysningerne til at justere maskinerne. Mens danskerne i avisen kunne læse værnemagtens beretning om bombardementet af London, mødte de en larmende stilhed i radioen, når de stillede ind på BBC.¹³ Den almindelige danskers forbindelse til de allierede var i perioder bragt til tavshed, når V-1’erne regnede ned over London. Denne tavshed udnyttede tyskerne til at berette om brande så omfattende, at hele Storbritannien fra den anden side af Kanalen så ud til at være i brand. Men den købte vestjyderne tilsyneladende ikke. Efter befrielsen ønskede britiske soldater i hvert fald gennem Dagbladet at slå fast, at ødelæggelserne var store og den psykologisk nedbrydende effekt lige så stor, større end man troede her i landet.¹⁴ Men vestjyderne havde dog med rette været skeptiske: trods en sprængladning på næsten ét ton, resulterede nedslagene fra en V-1, oftest ikke i brand, da trykbølgen simpelthen var for stor.¹⁵

Ødelæggelse var ikke det eneste V-1’erne bragte til Storbritannien. I flere af V-1’erne var der blevet fyldt anti-britisk propaganda, der skulle vende briterne mod regeringen og krigen på kontinentet. Pamfletterne viste billeder af døde kvinder og børn i Hamburg, truede med konsekvenserne af de teknologisk overlegne tyske V-våben og udstillede

Tysk propaganda-flyveblad, der blev spredt blandt de britiske tropper i Italien. Sydengland fremstillet i flammer som i de tyske meddelelser i Ringkøbing Amts Dagblad. På bagsiden citeres forskellige engelske medier, der beskriver det katastrofale omfang af V-1-angrebene.¹⁶

den britiske regerings og den allierede hærs umenneskelighed og uduelighed. De britiske mediers tvungne tavshed om angrebene omfang, gav optimale muligheder for at påvirke befolkningen. Lignende pamfletter blev også delt ud i Danmark efter at V-1-bombardementet indledtes. Under overskriften “De nye Sprænghoveder. Maal og Virkning” kunne man læse, hvad der blev præsenteret som et interview fra en schweizisk avis; en meget brugt metode i den tyske propaganda. I artiklen tilbagevistes britiske påstande om at V-1 ingen særlig effekt havde. Samtidig fortsatte retfærdiggørelsen af det tyske V-1-angreb ud fra logikken om, at Storbritannien var den virkelige forbryder, der bombede civile mål, og at tyskerne gik efter rent militære mål i den sydlige del af Storbritannien, der husede alt det militære udstyr, som blev sendt til invasionsstyrkerne i Frankrig. Med billeder fra et allieret fejlbombardement af den schweiziske by Schaffhausen sagde ty-

skerne: De allierede er dobbeltmoraliske og sigter dårligt, i modsætning til os og vores V-1.¹⁷

Fiskernes møde med den flyvende bombe

En gruppe fiskere vovede sig i krigens sidste år ud gennem minebæltet vest for Hvide Sande. Med en høj susende lyd ramte en stor genstand ned mellem kutterne. Den sank med det samme. Da fiskerne senere beskrev genstanden, var det som en flyvende bombe med vinger – en V-1. Den var blevet affyret fra forsøgsstationen Cuxhaven i Nordtyskland, hvor tyskerne eksperimenterede med

mere vidtrækkende V-1'ere. Efter de allieredes invasion i Normandiet, var tyskerne gradvist blevet fordrevet fra deres affyringssteder langs den nordfranske kyst. I slutningen af september var de blevet trængt tilbage til Belgien og Holland. Krigslykken var vendt, men stadig insisterede Hitler på at få hævn over Storbritannien, og man var nødt til at ændre affyringsforholdene for at kunne nå London.

Fra september 1944 begyndte den tyske hær at affyre V-1'ere fra luften, hvor de transporteredes tæt på målet af

en tysk Heinkel He-111. I desperation produceredes en bemanded udgave af V-1'eren, Reichenberg, i 1944. Trods frivillige selvmordspiloter, blev den aldrig sat ind i krigen. Selv i en krig, der havde kostet millioner af soldater livet på slagmarken, kunne tyskerne alligevel ikke finde mål, der var vigtige nok til at ofre flere soldaters liv. Den sidste teknologiske krampetrækning var forsøget med den øgede distance, fra max 200 km til 300 km. Siden V-1 og V-2-bombadementet af London begyndte, havde den britiske hær udviklet deres

Et Reichenberg-selvordsfly inspiceres af amerikanske tropper i 1945. Der blev fremstillet 175 stk., men ingen blev nogensinde sat ind i kamp. Der blev gjort plads til piloten ved at fjerne sprængladningen.¹⁸

forsvar til bedre at kunne modstå angrebene. De hurtigste fly var blevet optimerede til at kunne indhente V-1'erne og skyde dem ned. En flyvende mur af balloner med wires skulle få V-1'ere til at styrte ned langs den britiske sydøstkyst. Antiluftskjold var blevet placeret optimalt i forhold til allierede fly, søgelys og V-1'eres kurs.¹⁹ Nu nåede kun halvdelen af de afsendte V-1'ere frem til London.²⁰ Men mod V-2 hjalp intet. Rakettens frie fald fra næsten 100 kilometers højde var hverken til at forudse eller forhindre.

“Store sorte pile”²¹

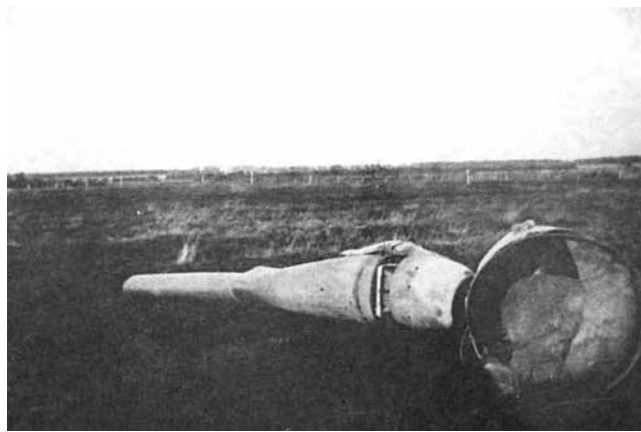
I løbet af september 1944 fandt mystiske eksplosioner sted flere steder i Storbritannien. Man hørte ingen fly eller V-1'ere inden eksplosionen. Men der dannede sig hurtigt et mønster, og rygterne om et nyt tysk hemmeligt våben begyndte at brede sig: Eksplosionen bestod af to hurtigt følgende eksplosioner. Bag disse lå det revolutionerende i V-2. Med 3000 km/t overskred den som den første raket i verden lydets hastighed på vej mod sit mål. Først efter nedslaget blev raketten indhentet af sin egen lyd, og man hørte den anden eksplosion.²²

Ingen uden for Tyskland vidste i november 1944, hvordan en V-2 så ud. Øjenvidneberetningerne beskrev den både som en meteor eller ildkugle og som store sorte pile.²³ Trods den epokegørende teknologi bag raketten og den propagandaeffekt V-2 kunne have, annoncerede den tyske hær først det nye våben for verden i november. I en kort notits i Ringkøbing Amts Dagblad blev en meddelelse fra Berlin gengivet, om det nye våbens overlegenhed, og om, hvordan man kunne vente sig flere V-våben. Den tyske propaganda forsøgte at bygge videre på den frygt, der opstod ved fremkomsten af V-1, ved at beskrive, hvordan V-2 overtrumfede V-1.²⁴ Den tyske retfærdiggørelse af angrebene spillede denne gang ingen rolle. Ringkøbing Amts Dagblad holdt sig dagen efter offentliggørelsen af V-2 til de mere tekniske, omend skræmmende, fakta og briternes håndtering af angrebene.

Den britiske side af sagen, der blev givet i Dagbladet var dog langt fra så håbløs, som Hitler nok havde håbet. Churchill erkendte, at man ikke kunne advare befolkningen, men fik dog talt omfanget af skaderne og våbnets betydning ned. Forsøget på at ødelægge den britiske moral syntes ikke at virke.²⁵

V-1 i det vestlige Jylland

“Tarm melder kl. 1805. Flyvemaskinelignende Genstand er d. 19 ds. observeret landende i Skidenbugt i Ringkøbing Fjord. Genstanden er ca. 7 m fra Vingspids til Vingspids, og ca. 10 m lang. Genstanden ligger i tysk Sikkerhedszone. Den tyske Værnemagt er ikke underrettet.”²⁶ Sådan lød meldingen til Vestre Luftværnskommando den 19. marts 1945 – en V-1 var styrtet ned på Tipperne. Ti dage senere blev den sidste V-1 affyret mod Storbritannien.²⁷ Det hele var ved at være slut. Værnemagten fjernede sprængladningen fra bomben men lod ellers vraget ligge. De lokale benyttede chancen til at få sig en krigssouvenir og fjernede små dele af den.²⁸ Det var endnu en af de eksperimentelle

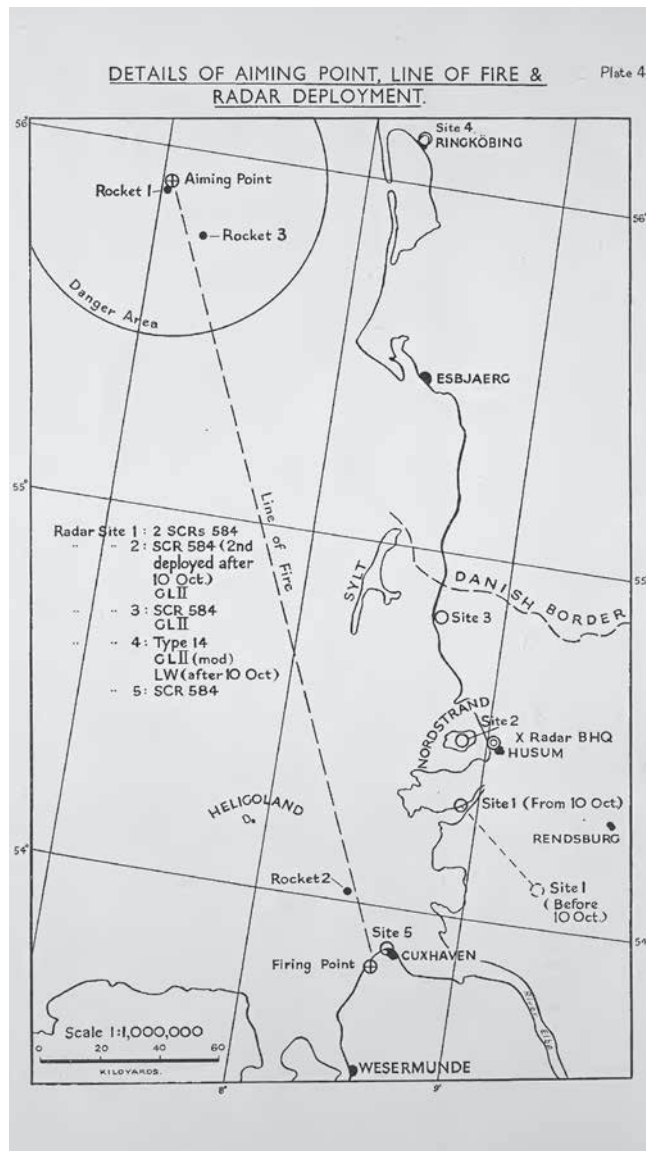

Puls-jetmotoren og det bagerste af kroppen fotograferet på Tipperne inden Værnemagten nåede frem til stedet. Foto: Stockholmsarkivet, Rigsarkivet.

raketter fra Cuxhaven. Den var én af mindst fire V-1'ere, der landede i Danmark i de sidste måneder af krigen. Lige som V-1'eren på Tipperne blev deres nedstyrtnings rapporteret til Vestre Luftværnskommando. Alle styrtede ca. 300 km fra Cuxhaven: Den nye optimerede V-1-model var vellykket. Men kun 158 stk. blev affyret mod London mellem den 3. og 29. marts 1945.²⁹ Den tyske hær var trængt på alle sider, men alligevel fortsatte eksperimenterne til det sidste. Så sent som 27. marts blev en V-1 fundet styrtet nordøst for Oksbøl, hvor den ved nedslaget var eksploderet

En af de tre V-2-raketter, der blev affyret fra Cuxhaven af briterne. I Operation Backfire blev V-2'eren malet i store skaktern for at man kunne foretage mere præcise målinger af den under affyringen. Fotografi taget under operationen.³⁰

Kort fra rapporten Operation Backfire, der viser målområde, radarstationer og nedstyrtningssted for de tre raketter.³¹

Royal Artillery 10th Survey Regiment, der var indkvarteret i Ringkøbing mens Operation Backfire fandt sted. John Ainsworth er første mand i anden række fra højre, bag manden der peger på sin hund. RSM10517F3.

og havde sendt metalrester ud over én tønde land. Det er uvist om den tyske hær med vilje havde sent V-1'ere ind over Danmark eller om de havde forsøgt at udnytte den jyske vestkyst til observationer af affyringerne over havet.

Operation Backfire i Ringkøbing

Med en hastighed på 5000 km/t nåede en V-2 højdepunktet på sin bane i 70 kilometers højde. Det var eftermiddag den 2. oktober 1945 og V-2-raketten havde kurs mod havet vest for Hvide Sande.³² Det var den første af tre britiske eksperimentelle V-2-affyringer i Operation Backfire

fra Cuxhaven i Tyskland op langs den jyske vestkyst. Affyringerne var den eneste måde, hvorpå man kunne måle raketens bane, højde og hastighed fra den britiske zone. Siden foråret havde briterne med stort besvær samlet alle de dele af V-2-raketter, de kunne få fat på før amerikanerne og russerne. Alle tre nationer havde set potentialet i det store langdistancevåben og samlede materiale og personale til at arbejde videre med projektet.

Det britiske Royal Artillery oprettede en radarstation i Hvide Sande og til Ringkøbing Amts Dagblads store begejstring udstationeredes soldater i Ringkøbing. Trods operationens hemmeligholdelse var man i Dagbladet helt klar

over, hvad de britiske soldater foretog sig. En lille notits i Dagbladet annoncerede kort, at der skulle eksperimenteres med V-2-våben,³³ mens de britiske soldaters tilstedeværelse nød noget større opmærksomhed. Man havde gerne ved befrielsen set, at britiske soldater blev indkvarteret i Ringkøbing, og nu var de her endelig.

69 år senere kontaktes Ringkøbing-Skjern Museum af den britiske veteran, John Ainsworth, der var del af Royal Artillery's 10th survey regiment. Begejstringen over de britiske soldater i Dagbladet, havde også været tilstede i befolkningen, for Ainsworth huskede med stor glæde tilbage på sit ophold i Ringkøbing. Han blev venner med flere familier og fik af den ene familie en dansk-engelsk ordbog, som han stadig havde 69 år senere. Som tak for museets interesse og for at have hjulpet med at identificere bygninger og personer, sendte han første del af rapporten om Operation Backfire, der længe havde været hemmeligholdt på højeste niveau. I dag er det, der engang var et frygtindgydende våben, ikke farligere end at enhver kan læse rapporten på nettet.

Gengældelsen og dens videre liv

Effekten af gengældelsesvåbnene blev aldrig den, Hitler håbede på. Selvom en velplaceret V-1 eller V-2 kunne forårsage enorm skade og dræbe over 100 mennesker, blev der sammenlagt for hver affyring kun dræbt én brite. Af de 9.251 V-1'ere, der blev affyret mod Storbritannien, nåede kun 2.419 deres mål.³⁴ Selv V-2'erne der hverken kunne spores eller stoppes, kostede ikke mere end 2800 liv.³⁵ I sig selv var det begge store tabstal, men ikke i sammenligning med de 40.000 døde i Hamburg under et enkelt bombardement, eller hvad Hitler og den tyske hær havde håbet på. Den utryghed, der bredte sig i den britiske befolkning, var heller ikke stor nok til at påvirke krigens resultat.

Efter krigen levede V-våbnene videre i de allieredes hænder. Med det bjærgede materiale og de tyske forskere fortsatte udviklingen i USA, Storbritannien og Sovjet.

Princippet bag V-1 blev siden til det moderne krydsermissil og stof til drone-flyet. Med forsøgene i Operation Backfire konkluderede briterne, at mulighederne for videreudvikling af V-2 var enorme. Hvis det almindelige sprængstof kunne erstattes af et atomspræghoved, ville ødelæggelserne blive kolossale. Samtidig, og til den lidt mere kuriøse side, så de store muligheder i at bruge V-2 som en transatlantisk postservice.³⁶ Men det blev den militære videreudvikling af V-2, der kom til at spille en afgørende rolle gennem hele Den Kolde Krig. Den blev til de interkontinentale missiler, der truede verden med atomar ødelæggelse, og den blev til de raketter, der muliggjorde rumkapløbet. Også i populærkulturen satte den sit aftryk. Fem år efter Anden Verdenskrigs afslutning sendte Hergé Tintin til månen i en raket, der ikke kan være baseret på andet end V-2. Selv i dag vil alle kunne genkende en ægte rumraket, når de ser en V-2.

De våben, der blev udviklet til at være de mest frygtindgydende og ødelæggende i deres tid, er nu ikke meget mere end kuriositeter, men de fungerer stadig som vinduer til fortidens frygt, sorg og hævnøst.

Tilbage i regnen mellem klitterne ved Skodbjerg. Trykbeholderen var meget medtaget. Den havde ligget længe på bunden af havet: den var gennemrustet, rurer farvede af rusten sad spredt ud over den og metaltråde var flere steder revet over. Gennem et hul var den blevet fyldt med sand. En gang under en storm brød havet igennem klitterne, og den skyllede op på land og blev siden dækket af sandet. Måske var den del af en testudgave, måske blev den på vej mod Storbritannien skudt i havet af allierede fly eller vippet ud af kurs, vinge mod vinge, af en af de mest vovemodige piloter. Den dag i regnen blev de sidste rester af en vildfaren V-1'er med stort møje og besvær kørt fra klitterne til konservering på Konserveringscenter Vest i Ølgod. Den fik et genstandsnummer og blev indlemmet i Ringkøbing-Skjern Museums samling, hvor den vil være gemt til eftertiden og fortælle sin historie til alle, der vil lytte.

Minna Kanzler Hemmet kan kontaktes på minna_k_hemmet@hotmail.com

Det kræver fire stærke mænd at løfte en V-1-trykbeholder fyldt med sand. Attilio Donna, Gert Nørsgaard Madsen, Christian Ringskou og Kim Andersen lægger kræfterne i, mens Jens Aarup Jensen bevarer overblikket.

Trykbeholderen som den blev indleveret hos Konserveringscenter Vest. Der ligger mange flere som den i havet syd for Storbritannien. Under de rigtige omstændigheder dukker de op og minder os om et indædt ønske om hævn.

Noter

1. Tak til Bent Antonisen, Søren Flensted, Bornholms Museum for udlån af materialer.
2. H.E. Bates: *Flying Bombs over England*. Kent 1994, s. 92.
3. Fra hjemmesiden *Rare Historical Photos*. <http://rarehistoricalphotos.com/v-1-buzz-bomb-plunging-toward-central-london-1945/>.
4. Bates, s. 52.
5. Tysklads hemmelige Vaaben: Den førerløse Flyvemaskine er nu sat ind mod England. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 17. juni 1944, forsiden.
6. Poul Groos: V-1 og V-2: Hitlers gengældelsesvåben. *Militært Tidsskrift*, 133. årgang, nr. 3, oktober 2004, s. 587.
7. *Wikimedia Commons*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Royal_Air_Force_Bomber_Command,_1942-1945_CL3400.jpg
8. *Wikimedia Commons*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:V-1_cutaway.jpg
9. Eddy Bauer: *Anden Verdenskrig – Krigen i luften*. København 1990, s. 123.
10. Tysklads hemmelige Vaaben: Den førerløse Flyvemaskine er nu sat ind mod England. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 17. juni 1944, forsiden.
11. Jack Dyer: A Schoolboy's Air Diary – part 1. I: Winston Ramsey (red.): *The Blitz Then and Now, vol. 3, Battle of Britain*. London 1990, s. 388.
12. Tysklads hemmelige Vaaben: Den førerløse Flyvemaskine er nu sat ind mod England. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 17. juni 1944, s. 6.
13. Tysklads hemmelige Vaaben: Den førerløse Flyvemaskine er nu sat ind mod England. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 17. juni 1944, s. 6.
14. Englænderne i Ringkøbing eksperimenterer med Radar. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 3. oktober 1945.
15. Bates, s. 76.
16. SGM Herbert A. Friedman (Ret.): *The German V1 Rocket Leaflet Campaign*. Hjemmeside: <http://psywarrior.com/V1RocketLeaf.html>.
17. *De nye Sprænglegemer: Maal og Virkning*. Tysk propaganda-pamflet, juni 1944, Bornholms Museum, 1361X00031.
18. Joachim Engelmann: *V1 – The Flying Bomb*. Atglen 1992, s. 32; Bauer, s. 119.

19. Bates, s. 113ff.
20. Bates, s. 154.
21. De nye Raketbomber flyver i ca. 100 km.s Højde over Jorden. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 11. november 1944, s. 5.
22. Bob Collins: The V2 against East Anglia. I: Winston Ramsey (red.): *The Blitz Then and Now, vol. 3, Battle of Britain*. London 1990, s. 467-468.
23. De nye Raketbomber flyver i ca. 100 km.s Højde over Jorden. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 11. november 1944. s. 5.
24. Tyske Oplysninger om Vaabnet "V 2". *Ringkøbing Amts Dagblad*, 10. november 1944, forsiden.
25. De nye Raketbomber flyver i ca. 100 km.s Højde over Jorden. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 11. november 1944, forsiden.
26. Indberetning fra Vestre Luftværnskommando til Landsmeldecentralen, 21/3 1945 Stockholmarkivet, Rigsarkivet.
27. Peter Chamberlain: V1 Fiesler Fi 103. I: Winston Ramsey (red.): *The Blitz Then and Now, vol. 3, Battle of Britain*, London 1990, s. 379.
28. Søren C. Flensted: V 1 flying bomb landed in Tipperne 19/3 1945, *Airwar over Denmark*: <http://www.flensted.eu.com/g1945043.shtml>.
29. Chamberlain, s. 379.
30. *Report on Operation "BACKFIRE"; Volume 5. Recording and Analysis of the Trajectory*. The War Office, London S.W.I 1946. <http://www.v2rocket.com/start/chapters/backfire.html>.
31. *Report on Operation "BACKFIRE"; Volume 5. Recording and Analysis of the Trajectory*. The War Office, London S.W.I 1946, Plate 4.
32. *Report on Operation "BACKFIRE"; Volume 5. Recording and Analysis of the Trajectory*. The War Office, London S.W.I 1946, s. 9.
33. V-Bomber over Vesterhavet. *Ringkøbing Amts Dagblad*, 2. oktober 1945, s. 6.
34. Bates, s. 154.
35. Bates, s. 155.
36. *Report on Operation "BACKFIRE" Volume 1. Scope & Organisation of the Operation*. The War Office, London S.W.I 1946, s. 27.